

Constitucionalisme i parlamentarisme a Catalunya, 1283-1714*

Ricard Torra-Prat**

Universitat Autònoma de Barcelona

Rebut 17 gener 2024 · Acceptat 20 març 2024

RESUM

Aquest article planteja la hipòtesi que la societat catalana de les èpoques baixmedieval i moderna es vehiculà a l'entorn de la pràctica política del pacte subscrit entre el rei i el regne en el marc de les Corts Catalanes. A través de l'anàlisi de la historiografia que s'ha ocupat de la qüestió, es fa un recorregut cronològic per les distintes etapes de l'observança del dret a la Catalunya baixmedieval i moderna, fins a la supressió del dret públic català coincidint amb el final de la Guerra de Successió espanyola.

PARAULES CLAU: constitucionalisme, parlamentarisme, Corts Catalanes, Parlament de Catalunya, *State-building*.

«Lo fruyt de las leys és observança de aquellas,
en altra manera, en va són ordenadas»¹

INTRODUCCIÓ

A principis de la dècada dels anys quaranta del segle xx, l'historiador nord-americà Charles H. McIlwain publicà l'edició d'un recull de conferències que durant els anys precedents havia dedicat al recorregut històric del constitucionalisme. Per McIlwain, la característica principal d'aquesta pràctica política a mitjans del segle xx continuava essent la mateixa que havia estat durant els segles precedents, això és, la limitació del govern (*gubernaculum*) a través del dret (*jurisdictio*).² Amb posterioritat a l'obra de McIlwain, diversos autors continuaren perfilant aquesta idea. Així, Howard A. Lloyd, en una síntesi publicada l'any 1991, definí el concepte *constitucionalisme* com aquella paraula utilitzada a partir de mitjan segle xix per a descriure els sistemes polítics que preveïen mecanismes de «checks upon the

exercise of political power».³ Tanmateix, la trajectòria relativament recent del concepte no implicaria pas que alguns dels sistemes polítics previs a les revolucions liberals del segle xix no haguessin presentat mecanismes destinats a limitar el radi d'acció del poder polític. En aquest sentit, Scott Gordon, l'any 1999, publicà una monografia en què s'estudiaven les pràctiques constitucionalistes des de l'antiga Grècia fins al món contemporani. Seguint en bona mesura els postulats de McIlwain, per a Gordon, qualsevol règim «that imposes constraints upon the exercise of political power» es podia considerar plenament constitucionalista.⁴ I encara, seguint la línia d'aquests autors, més recentment, Maurizio Fioravanti hauria acabat de reblar el clau assenyalant les assemblees parlamentàries d'antic règim com a elements fonamentals a l'hora d'explicar per què la limitació del poder polític hauria participat plenament en el procés de construcció estatal en l'àmbit europeu.⁵

Si deixem de banda una perspectiva general per focalitzar la nostra atenció en el cas que ens ocuparà tot seguit, això és, el del Principat de Catalunya a les èpoques baixmedieval i moderna, més enllà de l'obra pionera de Jaume Vicens Vives,⁶ un dels primers autors que estudià el recorregut del constitucionalisme català fou John H. Elliott, que en el seu estudi sobre la Revolta Catalana de 1640 ja avisà del fet que «el tret distintiu dels catalans era el constitucionalisme del seu sistema polític».⁷ Anys després, en el marc dels seus estudis sobre el noble Francisco de Gilabert, Joan-Pau Rubiés remarcà que el constitucionalisme típic dels territoris de la Corona d'Aragó i, més concretament, del Principat de Catalunya s'hauria construït tant a partir de fonts teòriques —com ara elaboracions abstractes del concepte de sobirania i de la justícia segons la llei natural— com a través de models més empírics basats en la

* Aquest estudi ha estat finançat per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca en el marc del Programa Beatriu de Pinós (Grant agreement núm. 2021 BP 00040) i s'emmarca dins de les activitats de recerca del Grup de Recerca en Estudis Polítics, les Identitats, les Institucions i la Corrupció (GREPIIC) 2021 SGR 00053, finançat per l'Agència d'Ajuts Universitaris i de Recerca, i del Projecte I+D+i «Las otras voces: ordenación política y resiliència del territorio a partir de los actores locales. El caso de Cataluña (siglos xvii-xix)». PID2019-109670GB-I00/MICIN/AEI/ 10.13039/501100011033, i «Conflictos singulares para juzgar, arbitrar o concordar (siglos xii-xx)». PID2020-117702GA-I00/MICIN/ AEI/10.13039/501100011033, finançats pel Ministeri de Ciència i Innovació i l'Agència Estatal d'Investigació. ORCID ID: 0000-0001-8896-8486.

** **Adreça de contacte:** Ricard Torra-Prat, Edifici B, Carrer de la Fortuna, 08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès). Tel. +34 93 581 4829. E-mail: Ricard.Torra.Prat@gmail.com

pràctica política, legal i institucional de cada comunitat històrica.⁸ De manera més recent, tot seguint Víctor Ferro,⁹ Eva Serra ha insistit en el caràcter empíric del constitucionalisme català,¹⁰ mentre que, des d'una òptica més propera a la història del dret, tant Joaquim Albareda com Hèctor López Bofill n'han evidenciat com a trets diferencials el caràcter iuscentrista, la subjecció a l'imperi del dret i les incipients llibertats individuals i de participació política.¹¹ Per la seva banda, en la monografia dedicada al Tribunal de Contrafaccions de Catalunya, Josep Capdeferro i Eva Serra han remarcat la importància del sistema constitucional català d'època moderna en tant que element vehicular de la identitat catalana: «el dret que resumim era concebut i percebut com a dret de la comunitat, de la terra o de la pàtria, com un dret objectiu —que successivament, i de manera derivada, podia generar drets subjectius a favor dels membres de la comunitat—, tenint en compte que una gran part d'aquest dret protegia tots aquests membres, però una altra part beneficiava de manera singular uns col·lectius per raó de la seva condició estamental, professional, de gènere, etc., atès que un dels malaurats trets de les societats preliberals era la radical desigualtat de les persones».¹² I, finalment, no ens agradaria pas cloure aquest breu repàs historiogràfic sense fer menció dels treballs recents d'Antoni Simon i Ricard Torra, que en bona mesura han confirmat la dicotomia teoria-empirisme del constitucionalisme català detectada per Joan-Pau Rubiés. En aquest sentit, mentre que el treball de Simon s'ha ocupat de recordar la tradició intel·lectual del constitucionalisme català des de l'època medieval fins als temps moderns i l'estreta relació que aquesta hauria tingut amb l'existència d'una concepció de la construcció de l'estat diametralment oposada a la de la *intelligentsia* castellana,¹³ l'estudi de Torra ha demostrat com a finals del segle XVI els dirigents de la Diputació del General de Catalunya tenien molt clars quins eren els fils conductors que, des de la baixa edat mitjana, guiaven la tradició pactista catalana.¹⁴

L'objectiu d'aquest article és insistir en la hipòtesi que la societat catalana de les èpoques baixmedieval i moderna es vehiculà a l'entorn de la pràctica política del pacte subscrit entre el rei i el regne en el marc de les Corts Catalanes. Per fer-ho, es dividirà l'exposició en quatre apartats. En el primer, s'analitzarà la gènesi del sistema constitucional a l'època baixmedieval, des de la primera limitació del poder legislatiu del monarca coincidint amb les Corts de 1283 fins a la instauració del procediment de l'observança a l'assemblea de 1481. En el segon, s'estudiaran les dinàmiques institucionals i els enfrontaments jurisdiccionals entre la institució encarregada de garantir l'observança de la legislació acordada a les Corts —la Diputació del General de Catalunya— i l'encarregada de jutjar i executar les contrafaccions —la Reial Audiència de Catalunya—, fruit de la incapacitat d'acordar un mecanisme mixt i paritari entre la jurisdicció del monarca i la dels estaments reunits en Corts. Les disputes entorn de l'observança juntament amb la voluntat d'exercir la sobirania segons els nous postulats de la raó d'estat dugueren a un

trencament entre el rei i el regne certificat durant la Guerra dels Segadors (1640-1652). Un tercer apartat s'encarregarà d'analitzar el que he anomenat els anys del pactisme *concedit*, entre 1652 i 1702. Coincidint amb el retorn a l'obediència de la monarquia de Felip IV de Castella (r. 1621-1665), l'estatus constitucional del Principat de Catalunya mutà des del pacte mutu entre el rei i el regne establert en Corts a un pactisme concedit graciosament pel monarca. Com es veurà, aquest fet desequilibrà la balança de les relacions entre les institucions catalanes i la monarquia en favor d'aquesta darrera, que situà qualsevol tipus de contravençió de l'ordenament legislatiu a l'aixopluc de la mercè de concessió de 1653. Finalment, un darrer apartat estudiarà la represa constitucional coincidint amb les assemblees de principis del segle XVIII i la creació del Tribunal de Contrafaccions, l'organisme encarregat de vetllar per l'observança de la legislació acordada en Corts a partir de 1702 gràcies a la seva estructura mixta i paritària entre les jurisdiccions del rei i dels estaments.

L'OBSERVANÇA DEL DRET ABANS DE LA CONSTITUCIÓ DE L'OBSERVANÇA, 1283-1481

En un article recent, Tomàs de Montagut i Pere Ripoll situen els orígens del constitucionalisme català en els pactes feudals de la plena edat mitjana. Pel dir d'aquests autors, la negociació i el consens presents en les societats feudo-vassallàtiques juntament amb la rellevància del reicentrisme i «la vinculació de les persones amb l'ordre de les coses» conduí a la creació d'acords intersubjectius entre les parts que actuaven de bona fe i que es comprometien a «observar els compromisos assolits com a drets», obligant-se per «decisió pròpia i lliure». El dret pactat es constituïa, doncs, com una plasmació de la voluntat particular dels individus que podia quedar anul·lada en el cas que es trenqués el pacte de la «fe recíproca», entre d'altres, en el cas de no observar els usos i costums de la comunitat política.¹⁵ En un sentit similar, Jesús Villanueva apuntà ara fa uns anys que el pactisme, si més no en els seus orígens, no deixava de representar un equilibri de forces situat a la base dels repartiments de jurisdicció lligats a través del dret natural mitjançant un acte d'autolimitació per part del príncep, el qual es comprometia a respectar els drets adquirits per la comunitat política mitjançant una declaració jurídica en forma de jurament o pacte que el propi dret natural convertia en inviolable. Aquesta autolimitació del poder podia ésser circumstancial o bé erigir-se com a base d'un sistema general de protecció dels drets dels súbdits d'un determinat espai polític, que és el que succeí a Catalunya en el moment que el pacte es feu extensiu tant a la legislació emanada de les Corts com al conjunt de privilegis de la societat que quedaren protegits pel jurament d'observança fet pels monarques en accedir al tron i que renovaven a cada nova assemblea.¹⁶

L'autolimitació de la qual parla Villanueva és un element central en el cas català; en el fons, una ficció forçada

pel context polític, social i econòmic dels reis d'Aragó al Principat de Catalunya. Les bases tal vegada febles de la monarquia, juntament amb la voluntat expansionista al Mediterrani, obligaren els reis del Casal de Barcelona a buscar suports economicomilitars en les assemblees del regne, que si bé contribuïren a la causa de la monarquia, ho feren a canvi d'incrementar el seu poder polític. Així, durant la Cort de Barcelona de 1283, els estaments aconseguiren assentar tant la periodicitat de l'assemblea —Constitució 23/1283— com la seva capacitat colegisladora amb el rei —Constitució 14/1283—. ¹⁷ Val la pena remarcar, doncs, que, contràriament a allò exposat per Charles H. McIlwain, la recepció del *ius commune* a Catalunya no hauria potenciat pas les pretensions absolutistes dels monarques, ans al contrari, ja que poques dècades després d'aquest fet els estaments aconseguiren lligar curt el radi d'acció dels monarques del Casal de Barcelona. ¹⁸ Durant les Corts immediatament posteriors a la de 1283, la limitació de l'esfera jurisdiccional del monarca continuà a través de constitucions que reafirmaven l'observança de la legislació acordada —37/1299, 17/1301 o 29/1321—, ¹⁹ mecanismes com el Judici de Taula o el procediment dels greuges en el marc de les Corts. ²⁰ En el cas del Judici de Taula que, com és sabut, era el procediment destinat a la rendició de comptes dels oficials reials quan finia el seu ministeri, entre 1283 i 1311 se n'establiren la planta, la periodicitat, els delictes que podia perseguir i punir, la forma del judiciari i el sistema d'apel·lacions. ²¹

L'existència d'aquesta dinàmica eminentment iuspositivista —en el sentit que la pràctica política sembla haver anat per davant de la teorització dels autors de l'època— tradicionalment hauria estat interpretada per la historiografia especialitzada en el sentit que el sistema constitucional català baixmedieval i modern estigué caracteritzat pel seu juridicisme i alhora manca d'especulació política d'alta volada. ²² Aquesta tesi, prou llatinera, és a dia d'avui, com a mínim, qüestionable. D'una banda, l'edició i estudi de l'obra del franciscà gironí Francesc Eiximenis (ca. 1330-1409) demostraria la importància del pensament constitucionalista català a les èpoques baixmedieval i moderna. ²³ Tal com ha recordat Eduard Juncosa, Eiximenis plantejà en els capítols CLXI i CLXII del seu *Dotzè llibre del Crestià* la teoria del pacte originari pel qual el poble transferí el poder al monarca, poder que podia ser reclamat en qualsevol moment. A través de tot aquest procés, el príncep era constituït pel poble i mitjançant els pactes convinguts entre ambdues parts se'n definia i limitava el poder, prevalent sempre el bé de la comunitat per sobre del del monarca, que, en el fons, es considerava més com un servidor públic que com un senyor. ²⁴ D'altra banda, els estudis de Jesús Villanueva i Antoni Simon han desgranat la rellevància dels juristes catalans del segle xv —principalment Jaume Callís i Tomàs Mieres— a l'hora d'establir les bases teòriques de la pràctica constitucional catalana dels segles xvi i xvii, tot i que han desvinculat —erròniament, al meu entendre— el pensament dels autors catalans moderns de l'influx teòric de Francesc Eixi-

menis. ²⁵ Com es desprèn de l'escrit de Felip Vinyes publicat en el marc de la polèmica per la continuïtat del virrei del Principat de Catalunya després de la mort de Felip III (r. 1598-1621) l'any 1621, la idea eiximeniana del pacte originari continuava vigent. ²⁶ En tot cas, la innovació dels temps hauria consistit a identificar el moment concret d'aquest pacte amb la conquesta carolíngia. ²⁷

Paral·lelament a l'aparició i difusió de l'obra de Francesc Eiximenis, durant les darreres quatre dècades del segle xiv tingué lloc un altre fet clau en el procés de conformació del constitucionalisme català baixmedieval: la creació i posterior institucionalització de la Diputació del General de Catalunya, la comissió permanent dels tres estaments amb representació a les Corts Catalanes. ²⁸ Tot i que durant les primeres dècades la institució tingué unes atribucions eminentment econòmiques, això és, s'encarregà de recaptar i administrar el donatiu atorgat pels estaments al monarca, des del punt de vista de Pere Ripoll a la Cort de Barcelona de 1368-1369 la legislació sobre la Diputació del General començà a reconèixer Catalunya com una comunitat política representada pel monarca conjuntament amb els estaments aplegats a la Cort. ²⁹ Tampoc caldria menystenir la importància del Compromís de Casp (1412), en el qual, val la pena recordar-ho, Ferran I (r. 1412-1416) fou escollit per la comunitat política de tota la Corona d'Aragó i no pas imposat. De fet, en el seu *Recort* —escrit durant la segona meitat del segle xv— el ciutadà honrat de Barcelona Gabriel Turell recordava que el fet que el primer dels Trastàmara hagués estat un «rey ab pactes elegit» implicava que hagués de «servar les llibertats, les quals primer ha jurades ans de pendre possessió». Encara més, considerava que «los qui principien ésser reys en les terres, fan les leys que volen e ls plau, e ço que donen és per gràcia; mas los reys elegits troben coses ordenades a en son ésser, e aquelles han de servir, e ab aquell mijà e pactes e condicions accepten la senyoria. E per la mateixa rahó, los successors són obligats les dites coses servir». ³⁰ Soc del parer que, amb totes les reserves que es vulgui, ³¹ tot aquest substrat ideològic contribuï de manera decisiva a l'«ofensiva pactista» dels estaments durant la Cort de Barcelona de 1413: d'una banda, els estaments desvincularen el govern de la Diputació del General de la pròpia inèrcia de la Cort, ja que els seus dirigents, els diputats i oïdors de comptes, passaren a ésser escollits mitjançant un sistema de cooptació; d'altra banda, a la institució se li atribuïren competències de vigilància constitucional amb l'objectiu de contrapesar el poder del monarca. ³²

L'ofensiva dels braços, però, no s'aturà a la Cort de Barcelona de 1413. Vuit anys després, a la Cort de Barcelona de 1421-1423, es reforçaren els poders de la Diputació del General en matèria d'observança a través de la Constitució 27/1422, coneguda popularment com a *Fruyt de las Leys*. Segons aquesta constitució, que asseverava que els actes legislatius només tenien sentit si hom observava les lleis de manera efectiva, els diputats i oïdors de comptes passaven a ser els responsables de denunciar els actes an-

ticonstitucionals comesos pels monarques, els seus familiars i els seus oficials i de perseguir-ne la reparació.³³ És a partir d'aquest moment que hom ha parlat del fet que Catalunya esdevingué una monarquia dualista on la comunitat política dels catalans era representada pel monarca i per la corporació que personificava el Principat de Catalunya, això és, els estaments reunits en Corts i la seva diputació permanent, la Diputació del General de Catalunya. Segons Tomàs de Montagut i Pere Ripoll, «la relació entre les dues potestats generals es basava en la fidelitat, que quedava formalitzada en el jurament previ del monarca d'observar el dret català, condició *sine qua non* perquè el rei assolís la titularitat de la *iurisdictio generalis* a Catalunya, i posteriorment en el jurament d'obediència i fidelitat per part dels naturals catalans».³⁴

En definitiva, la «ideologia pactista» —en paraules de Josep Maria Gay Escoda— no només cercà limitar la *plenitudo potestatis* del monarca a través de la cooperació dels estaments en la creació del dret general en Corts, sinó que n'exigí l'observança en considerar que, si bé és cert que segons el *ius commune* el príncep tenia la potestat plena, no la podia exigir pel que feia a la legislació catalana, perquè, tal com deia l'escrit de denúncia d'un dels greuges presentat durant la Cort de Barcelona de 1431-1434, «los dits Usatges e Constitutions e leys del dit Principat no sien romanes, ans són leys del dit Principat fetes, fermades e loades per lo dit Senyor e sos predecessors [...] ab sos vassals e sotsmesos passades en convenció e contracte; e forsa e virtut han de ley. E, per consegüent, lo dit Senyor és tengut de servir aquelles per dret comú, leys romanes e justícia, e en aquesta conclusió romanen tots los glosadors de dret».³⁵ Un argument similar al que emprà anys més tard el jurista Tomàs Mieres en el seu *Aureum apparatus super constitutionibus et capitulis curiarum Cathalonie* escrit l'any 1465 i que, segons Jesús Villanueva, fou clau a l'hora d'articular el caràcter excepcional de la legislació pactada a les Corts, situant-la per sobre de les regales del monarca.³⁶

Durant els anys centrals del segle xv, rei i regne anaren assumint posicions politicoconstitucionals cada vegada més allunyades, fet que acabà essent un dels desencadenants de l'esclat de la Guerra Civil catalana (1462-1472).³⁷ Des del punt de vista d'Imma Muxella, amb la Capitulació de Vilafranca (1461) —per la qual les institucions catalanes aconseguiren imposar el primogènit Carles de Viana com a lloctinent general— s'acabà institucionalitzant el conflicte constitucional entre el rei i els estaments representats per la Diputació del General de Catalunya. Amb tot, soc del parer que la Capitulació de Vilafranca no fou pas el punt de partida del sistema constitucional de l'època moderna, sinó un episodi més dins de la successió de plets jurisdiccionals entre el monarca i els estaments per establir els límits de la seva sobirania. En canvi, sí que resultaria més convincent la hipòtesi que la Capitulació de Vilafranca tingué una influència notable en la futura Constitució de l'Observança.³⁸ De fet, tota l'experiència constitucional prèvia en tingué. També en el Capítol de

Cort 53/1470 de les Corts celebrades per Joan II (r. 1458-1479) a Montsó el 1470 que, malgrat aprovar-se només amb la participació dels membres dels tres estaments favorables al rei destronat, reiterava el paper central dels diputats i oïdors de comptes com a garants de l'observança;³⁹ o la Constitució 18/1481, que declarava nul·les qualssevol actuacions dutes a terme pel rei i els seus oficials contraris al dret acordat a les Corts.⁴⁰ Sigui com sigui, la majoria d'historiadors han focalitzat la seva atenció en la Constitució 22/1481, coneguda com a Constitució de l'Observança. El seu element innovador consistí, principalment, en el fet que per primera vegada s'establí un procediment judicial efectiu per jutjar les actuacions contràries al dret paccionat dutes a terme pels oficials reials. Tanmateix, del procediment se n'hauria d'ocupar el màxim òrgan de la justícia reial a Catalunya, la Reial Audiència, és a dir, que el control constitucional de les actuacions dels oficials reials quedava en mans de la jurisdicció reial.⁴¹ Com es podrà veure al llarg de les properes planes, aconseguir un procediment mixt i paritari conformat per oficials del rei i membres dels estaments fou el principal cavall de batalla d'aquests darrers durant les Corts de l'època moderna.

ELS LÍMITS DE LA CONSTITUCIÓ DE L'OBSERVANÇA, 1481-1652

La Constitució de l'Observança no deixava de ser la plasmació legislativa del nou equilibri resultant de la Guerra Civil catalana, en el qual els monarques de la casa de Trastàmara aconseguiren imposar-se als estaments. Ho feren, però, per un marge relativament reduït que, si bé els obligà a acceptar la realitat constitucional catalana, és cert que els permeté fer-ho des d'una posició relativament beneficiosa, ja que controlaven el procediment de les contrafacions a través de la Reial Audiència. A més a més, Ferran II (r. 1479-1516) va afermar encara més les posicions de la Corona en reformar el sistema de provisió dels càrrecs de la Diputació del General i el Consell de Cent de Barcelona amb la introducció del sistema de la insaculació i el control de les llistes de candidats que el conformaven.⁴² Fruit d'aquest reequilibri de forces, es podria dir que els primers anys del segle xvi estigueren protagonitzats per una calma relativa, o fins i tot per una entesa, a nivell constitucional. Amb tot, Antoni Simon ha puntualitzat que a partir de la mort de Ferran II la basculació del pes de la monarquia vers els territoris de la Corona de Castella comportà la marginalització política d'amplis sectors de la classe dirigent catalana, els quals optaren per seguir el corrent d'una «renovada» ideologia constitucionalista que adoptà un camí diferent al marcat pel procés de centralització i unificació que s'anava imposant en els òrgans de govern centrals de la monarquia hispànica dels Habsburg.⁴³ Una de les conseqüències més evidents d'aquest canvi de rumb al capdamunt de la monarquia fou la progressiva castellanització de les bases econòmiques i políti-

ques de la Corona que, entre moltes altres qüestions, implicaren l'espaiament entre convocatòries de Corts Catalanes degut a la capacitat de mobilització de recursos provinents d'altres àmbits —com per exemple la plata americana— tal vegada més senzilla.⁴⁴ Tal com apuntà en el seu moment Víctor Ferro, els segles moderns visqueren la «paralització» d'aquesta institució «absolutament bàsica» per al correcte funcionament de la vida política al Principat de Catalunya, ja que hom no podia «governar sense recórrer a la dialèctica institucionalitzada entre el príncep i el país, representat pels Braços» reunits a les Corts.⁴⁵

Amb més o menys convocatòries de Corts, la pugna per l'observança del dret pactat a Catalunya continuà vigent durant els segles moderns. Així, ben aviat hom reclamà una reforma de la Constitució de l'Observança. A les Corts de 1533, els diputats i oïdors de comptes del General presentaren un memorial en què, entre d'altres qüestions, denunciaven la inoperància de la Constitució 22/1481. Segons els dirigents de la Diputació del General, el procediment no funcionava perquè quedava encallat un cop ells denunciaven les actuacions contràries al dret paccionat davant les institucions reials —ja fos davant el lloctinent general o davant la Reial Audiència de Catalunya—. És per aquest motiu que es mostraven partidaris de crear un nou tribunal dedicat únicament i exclusiva a jutjar les causes de contrafació.⁴⁶ Tanmateix, la manca d'acords tangibles en matèria d'observança comportà que les diferències entre el rei i el regne s'agreugessin a mesura que avançà el segle XVI.⁴⁷ A les tensions ocasionades pels òrgans de govern militars del Principat —principalment la Capitanía General— caldria afegir-hi també les topades entre la Diputació del General i la Inquisició. Des d'almenys la Cort de Barcelona de 1533,⁴⁸ els braços maldaren per reduir el nombre d'oficials del Sant Ofici, cosa que no s'aconseguí ni en l'assemblea de 1563-1564 ni en la de 1585. De fet, durant la Cort de Barcelona de 1563-1564, els estaments fins i tot havien fracassat a l'hora d'intentar imposar als inquisidors del Principat l'obligació de jurar el text de la concòrdia subscripta l'any 1512 entre els seus predecessors i les institucions catalanes, document que rei i regne havien ratificat a la Cort de Barcelona de 1519-1520 i que, posteriorment, Lleó X (r. 1513-1521) havia elevat al rang de butlla papal.⁴⁹ En bona mesura, aquesta incapacitat dels braços de lligar curt el radi d'actuació de la Inquisició conduí a desencadenar el conflicte que enfrontà els dirigents de la Diputació del General i els inquisidors de Barcelona a les acaballes de la dècada dels anys seixanta del segle XVI i que culminà amb la detenció dels diputats per part de la Monarquia l'estiu de 1569.⁵⁰

A tot aquest escenari hi contribuï decidivament el fet que durant el regnat de Felip II (r. 1556-1598) la Reial Audiència de Catalunya s'anà confirmant com la institució central del govern reial al Principat, tant pel que fa a l'àmbit judicial com en matèria política exercint de consell assessor del lloctinent general.⁵¹ Jutge i part en les causes de contrafació, l'estructura del tribunal es reforçà amb la

creació de la Sala Criminal, i si bé hom acordà que aquesta darrera havia de confirmar-se a cada nova Cort, el distanciament entre convocatòries ajudà a assegurar-ne la continuïtat i puixança dins la Catalunya dels segles XVI i, sobretot, XVII. Paral·lelament, el reforçament de l'autoritat de la Diputació del General, que es considerava a si mateixa com el «nervi de Catalunya» i que defensava que, com a procuradors de la Cort General, als seus dirigents se'ls havia concedit «líba y absoluta potestat» per resoldre les qüestions tocants a la seva jurisdicció, no ajudà a l'entesa.⁵² A les Corts celebrades a Montsó l'any 1585, els estaments aconseguiren l'aprovació d'una legislació referent a la Diputació del General d'allò més ambiciosa, fins al punt que, en paraules de Miquel Pérez Latre, havia de convertir-se en «una via alternativa per trencar la nullitat pràctica en què des de feia dècades havia restat la Constitució de l'Observança».⁵³ Val a dir que més que assajar una via alternativa de control constitucional, amb les reformes acordades l'any 1585 s'aconseguí un envigoriment de l'autoritat de la Diputació del General gràcies al reforçament de les seves decisions mitjançant l'ampliació de la participació social en aquestes a través de les *divuitenes* —comissions de divuit membres dels tres estaments amb capacitat per a decidir sobre algunes de les matèries de govern de la Diputació del General—. Tot plegat conduí a una crisi política que a partir de l'estiu de 1587 s'allargà durant més de sis anys i que tingué el moment culminant amb la suspensió unilateral decretada per Felip II de tres capítols del redreç sancionats a les Corts de 1585 i la fugida de la plana major del govern de la Diputació del General.⁵⁴

Aquest veritable cop d'estat constitucional fou rebut amb hostilitat per part dels dirigents de la Diputació del General que començaren el seu mandat l'agost de 1593. A través de dues ambaixades dirigides al monarca catòlic els anys 1594-1595 i 1596, recordaren la naturalesa del sistema constitucional català. Així, es remarcava la importància de l'observança del dret, ja que a Catalunya «lo mateix consentiment que s requereix en fer contractes se requereix en los distractes de aquell, y la mateixa solemnitat qués necessària per a fer statuts és necessària per a desfer-los».⁵⁵ A aquest argument, manllevat de la doctrina de Papinià,⁵⁶ s'hi sumaven dues altres qüestions que els diputats consideraven fonamentals: d'una banda, la pròpia naturalesa del poder reial al Principat de Catalunya, on els monarques aragonesos havien renunciat a parcelles jurisdiccionals en favor dels estaments; d'altra banda, la interrelació entre la legislació pactada a les Corts Catalanes, que comportava que la supressió d'una normativa sense estudiar-ne a fons el context posés en entredit el funcionament d'altres lleis no revocades.⁵⁷ Tota aquesta elaboració doctrinal fou sintetitzada pocs anys després pel jurista Antoni Olibà que, situant-se un pas més enllà de Tomàs Mieres, a la transmissió de les regalies per casos especials hi sumà la de la transferència a través d'una llei general, això és, la legislació pactada en Corts.⁵⁸

Coincidint amb la Cort de Barcelona de 1599, rei i regne intentaren acostar posicions. Així, mentre que Felip III

(r. 1598-1621) obtingué un donatiu extraordinari d'un milió cent mil lliures barcelonines, els estaments aconseguiren recuperar les posicions perdudes en matèria d'observança durant els darrers anys del regnat de Felip II. En primer lloc, s'establí de manera definitiva la prelatió de les fonts del dret al Principat de Catalunya, havent d'atendre en primer lloc a les lleis particulars catalanes i, després, i seguint aquest ordre, al dret canònic, al romà i al civil, i, finalment, al dret comú i a les doctrines dels doctors.⁵⁹ Segonament, la Constitució 16/1599 establí la primàcia legislativa de la Cort General per sobre de qualsevol altre poder politicolegislatiu a Catalunya, ja que, segons aquesta constitució, les lleis pactades només es podien modificar parlamentàriament.⁶⁰ A més a més, la Constitució 1/1599 confirmava tota la legislació prèvia acordada a les Corts que no fos explícitament derogada per la de 1599.⁶¹ En tercer lloc, mitjançant la resposta als greuges tramitats davant la Cort Felip III acceptà el caràcter inconstitucional de la suspensió dels capítols del redreç 7, 13 i 34/1585 decretada pel seu pare.⁶² I, finalment, hom acordà mecanismes de rendició de comptes tant dels oficials reials com dels oficials de la Diputació del General, contribuint d'aquesta manera a la limitació dels poders públics no només en l'àmbit jurisdiccional de la monarquia, sinó també en el del regne.⁶³ No ens haurien d'estranyar, doncs, les valoracions positives que rebé l'assemblea per part dels coetanis, com per exemple la del noble barceloní Frederic Despalau, que considerà que «a consedit Sa Magestat tot lo que se li a demanat [...] de tal manera que no y avie més que desiyar».⁶⁴

Amb tot, recentment, Josep Capdeferro i Eva Serra han qualificat de «conformista» la posició dels estaments en matèria d'observança a la Cort de Barcelona de 1599. En bona mesura, el context en el qual es desenvolupà l'assemblea, fortament marcat per les presses del monarca per tornar a Castella d'una banda, i pel període previ de les *torbacions* de l'altra, hauria contribuït al fet que els estaments no intentessin millorar el procediment de control constitucional que, com és sabut, continuà en mans de la Reial Audiència de Catalunya.⁶⁵ De fet, ben aviat tornaren les topades d'indole constitucional. Així, l'any 1602 el lloctinent general, duc de Feria, feu arrestar el diputat i l'oïdor militars per acabar amb l'oposició de la Diputació del General que s'incloguessin cinc constitucions en l'edició impresa de les Constitucions de 1599 que, segons els diputats i els estaments, no s'havien acordat durant l'assemblea de 1599. Per a Felip III, l'actitud dels diputats suposava contribuir al desconcert i al desordre i assegurava que sempre que es donés una situació semblant la combatria al·legant «la soberanía y suprema potestad que tengo sobre todo».⁶⁶ Finalment, hom arribà a una entesa per la qual les constitucions en disputa es publicaren, però amb la promesa reial que no es farien efectives fins després d'una nova celebració de Corts. Aquesta no fou l'última topada, però. Mesos més tard, els estaments tornaren a posar el crit al cel quan el visitador dels oficials reials, Diego Clavero, torturà alguns cavallers catalans per prosse-

guir amb els interrogatoris de la visita, fet totalment anti-constitucional.⁶⁷ Fins i tot els visitadors de la Diputació del General arribaren a patir la *vis expansiva* de la jurisdicció reial. Durant la fiscalització que realitzaren els anys 1617-1618, un dels visitadors fou empresonat per ordre del lloctinent general acusat de malparlar públicament dels oficials reials. La detenció amagava l'intent barroer de la jurisdicció reial d'impedir la publicació de les acusacions contra els governants de la Diputació durant el trienni de 1614-1617 per no haver denunciat les contraccions comeses per la Reial Audiència de Catalunya.⁶⁸

Durant les dècades de 1620 i 1630, en comptes d'amainar, l'acarament entre el rei i el regne entrà en una nova dimensió. Coincidint amb la mort de Felip III i l'arribada al tron de Felip IV (r. 1621-1665), els debats sobre la naturalesa constitucional del sistema polític català s'intensificaren exponencialment. La primera ocasió en la qual aquestes disputes tingueren lloc fou, precisament, amb motiu de la mort de Felip III. A diferència del que s'havia estilat durant el segle XVI, el primogènit, el futur Felip IV, no havia jurat les constitucions catalanes en vida del seu pare. Aquest fet comportà que, en morir el monarca catòlic, tota l'administració del rei a Catalunya quedés en *standby* en espera que el seu successor acudís al Principat per jurar les constitucions i celebrar Corts. Amb tot, Felip IV no mostrà cap interès a visitar els seus súbdits catalans de manera immediata. Encara més: l'any 1622 decidí substituir el virrei duc d'Alcalà pel bisbe de Barcelona. Les institucions catalanes, que uns mesos abans ja havien acceptat a desgrat que no s'activés la vicerègia —el procediment pel qual l'oficial ordinari de més rang al Principat (el portantveus del general governador) passava a ocupar les funcions del lloctinent general fins que el monarca no jurava les constitucions—, posaren el crit al cel. Durant els mesos següents al nomenament del nou lloctinent general, encarregaren diversos escrits a juristes com Felip Vinyes o Joan Pere Fontanella amb l'objectiu d'explicar a Felip IV la naturalesa constitucional del sistema polític català. En un dels seus escrits, Joan Pere Fontanella recordava: «Estas lleys que tenim en Cathalunya, són lleys paccionades entre lo rey y la terra, y se han de observar per sa Magestat [...] per lo cual ditas lleys comprenen de tal manera lo Príncipe, que no pot eximir-se d-ellas.»⁶⁹ Per la seva banda, Felip Vinyes recordava el pacte originari pel qual els Habsburg castellans regnaven a Catalunya. Una doctrina que, com he dit, si bé presentava la novetat de situar el pacte en el moment de la conquesta carolíngia, tenia un fil conductor prou clar des dels postulats baixmedievals de Francesc Eiximenis.⁷⁰ La idea del pacte originari continuà ben vigent els anys posteriors del conflicte per la vicerègia. N'és un bon exemple el tractament que en feu el jurista perpinyanenc Andreu Bosch en el seu *Summari, index o epitome dels admirables y nobilíssims títols de honor de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya*, on considerà el vincle entre Catalunya i els reis francs una «elecció ab convenció y pacte y de aquí venir-nos governar per lleys convencionals y paccionades».⁷¹

Els debats intel·lectuals sobre el constitucionalisme català tingueren un intent de plasmació real en matèria d'observança a les Corts de 1626-1632, que, com és sabut, no arribaren a bon port. A les sessions de 1626 es plantejaren diversos projectes per modificar el mecanisme de l'observança vigent des del 1481. Felip Vinyes elaborà una proposta de treball per a l'estament militar que preveia la conformació d'un tribunal de contrafaccions mixt format per tretze persones, sis o set de les quals, de manera alternativa, serien jutges de la Reial Audiència i membres de la base electoral de la Diputació del General.⁷² Paral·lelament, la ciutat de Girona plantejà una proposta de «signe republicanista» en què el procediment de contrafacció quedava en mans dels estaments personificats en la terna de jutges conformada pel bisbe de Barcelona, el diputat militar i el conseller en cap de Barcelona.⁷³ Per la seva banda, en comptes de plantejar una reforma, Cervera s'inclinà per insistir en la resolució extrajudicial de les contrafaccions.⁷⁴ I, encara, caldria destacar el fet que moltes altres propostes legals plantejades durant l'assemblea de 1626 remetien al procediment de l'observança amb l'objectiu d'estendre la força de la futura llei a oficials reials i, fins i tot, baronials. Pel que fa a la reunió de 1632, els estaments varen reclamar una altra vegada un tribunal de contrafaccions mixt format per jutges designats pel rei i pels estaments que rebé el nom de Sala de Sant Jordi.⁷⁵ Tot plegat fou, però, endebades. La manca d'acord entre els estaments i Felip IV comportà que les Corts no es cloguessin, fet que va contribuir decisivament a l'enrarament de les relacions entre Barcelona i Madrid. Els anys següents, plets com el de la clau de comte —pel qual la monarquia intentà que Barcelona fes efectiu el pagament de l'impost del quint—⁷⁶ o procediments com la visita dels oficials reials comandada pel visitador Matias de Bayetola tensaren encara més la corda.⁷⁷ Fins al punt que l'any 1639, amb motiu del litigi entre la Diputació del General i la monarquia per la confiscació de mercaderies de contraban franceses dipositades al magatzem de la Diputació a Mataró, Felip Vinyes —ara alineat amb els interessos de la monarquia a la qual servia des de 1630— reformulà la tesi del pacte originari en època carolíngia assegurant que no contenia convencions o pactes entre els reis francs i els catalans, «sino meras y puras gracias que concedieron a los vasallos de los condes particulares».⁷⁸ Un raonament que, com veurem més endavant, avançava els postulats que havien de regir les relacions constitucionals entre el rei i els catalans després de 1652.

Quant a l'àmbit constitucional, un cop descartada la via republicana, l'esclat revolucionari de 1640 suposà, per sobre de tot, una reafirmació teòrica de la tesi del pacte originari en tant que casava perfectament amb l'entrega del Principat a Lluís XIII de França. Així, en el seu *Praesidium inexpugnabile*, Francesc Martí Viladamor elaborà una llei règia pròpia del Principat de Catalunya que anava molt lligada al concepte de sobirania popular per tal de defensar el dret dels catalans a elegir el seu rei. De fet, el pacte carolingi no havia implicat una transferència del

poder absolut al monarca, sinó només d'algunes facultats, fet que hauria permès que el poble conservés la màxima llibertat. La llei règia era, doncs, implícita en el sistema constitucional català, ja que els pactes primitius només podien confirmar-se o modificar-se a les Corts Catalanes.⁷⁹ Per la seva banda, Acaci de Ripoll acabà de reblar el clau establint els dos orígens possibles de les regalies i, per tant, de la sobirania: les que s'originaven a partir d'una decisió reial i les que ho feien per consens i aprovació del «poble», això és, les Corts.⁸⁰

ELS ANYS DEL PACTISME CONCEDIT, 1652-1702

L'any 1956, l'historiador Joan Reglà plantejà per primera vegada la hipòtesi que un cop finida la Guerra dels Segadors (1640-1652) les relacions entre la monarquia hispànica i el Principat de Catalunya s'haurien caracteritzat per una renovada entesa constitucional basada en el respecte al caràcter singular de Catalunya, situació que ell anomenà *neoforalisme*.⁸¹ El plantejament, que fou prou ben rebut per la historiografia dels anys immediatament posteriors,⁸² fou qüestionat a principis dels anys vuitanta del segle xx per Fernando Sánchez Marcos en dos treballs que evidenciaren el calat de les reformes introduïdes per Felip IV un cop recuperada l'obediència dels catalans, fins al punt que les considerava un precedent del reformisme borbònic de la centúria següent.⁸³ Seguint el camí marcat per Sánchez Marcos, en el decurs de les darreres tres dècades diversos historiadors han aprofundit en l'estudi d'aquests canvis que, com és sabut, afectaren principalment els dos actors institucionals més destacats de la revolta catalana de 1640, això és, la Diputació del General i el Consell de Cent de Barcelona.⁸⁴ En el cas de la Diputació del General, les mesures implementades des de Madrid n'afectaren l'autonomia política —control de la base electoral de candidats elegibles pels principals càrrecs de la institució, això és, la *insaculació*—, els ingressos —segregat de l'impost de la *nova ampra*—⁸⁵ i, de manera indirecta, l'àmbit de recaptació territorial, ja que pel Tractat dels Pirineus (1659) els comtats de Rosselló i part de la Cerdanya passaren a formar part de la Corona francesa. Pel que fa a la ciutat de Barcelona, les reformes consistiren a limitar el control militar que la ciutat exercia sobre les seves defenses, assumir la gestió del procediment de la *insaculació* i, finalment, l'assimilació de les antigues baronies barcelonines a les possessions directes del monarca com a compensació econòmica per les despeses ocasionades per la guerra.⁸⁶

Més enllà de les qüestions que acabo de mencionar, darrerament s'ha insistit en el fet que la repressió introduïda per Felip IV no solament fou de caire polític i econòmic, sinó que també tingué un fort component constitucional.⁸⁷ En aquest sentit, la clau de tot plegat hauria residit en els conceptes jurídics emprats tant en la carta que el lloctinent general Joan Josep d'Àustria hauria enviat als diputats i oïdors de comptes de la Diputació del

General el 12 de febrer de 1653 per confirmar les constitucions catalanes⁸⁸ com en el decret de reserva del procediment de la insaculació del 24 de febrer de 1654.⁸⁹ En ambdós casos, el monarca feu la mercè de concedir la legislació. Per tant, del pacte originari renovat a cada nova assemblea de Corts mitjançant el jurament d'observança del rei es passava a una mercè de concessió que el monarca podia retirar a pler.

Com he anat desgranant en el punt anterior, a nivell teòric, la idea que la jurisdicció de la Diputació del General —i, per extensió, de les Corts Catalanes i de tot l'edifici pactista en tant que nucli originari del poder d'aquella— es fonamentava en concessions reials de jurisdicció i que, per tant, la monarquia tenia la capacitat d'intervenir en els seus afers en major o menor mesura, ja havia sigut exposada per Felip Vinyes a finals de la dècada dels anys trenta del segle XVII.⁹⁰ Amb tot, també s'ha evidenciat que, abans del 1652, tots els intents per part del poder reial d'imposar una interpretació reduïda del constitucionalisme havien tocat amb l'oposició frontal de les institucions catalanes, parapetades darrere el baluard de l'observança. En canvi, l'any 1653 no hi hagué cap protesta per part dels dirigents de la Diputació del General. De fet, no fou fins al 1678 que els diputats participaren en una ambaixada a la cort de Madrid liderada pel Consell de Cent de Barcelona per queixar-se de les nombroses contrafacions comeses pels oficials reials del Principat, ambaixada que només serví per a aconseguir un permís reial perquè els ambaixadors de les institucions catalanes poguessin situar els seus escuts d'armes a l'hostal on s'albergaven.⁹¹

El canvi de paradigma constitucional es pot entrellucar en diversos àmbits com ara els intents més o menys barrejats d'alguns oficials reials d'exercir simultàniament un càrrec a la Diputació del General —exercicis que, segons el dret pactat a les Corts, eren incompatibles—, l'assumpció del dret reial com a propi per part de la Diputació del General, la timidesa a l'hora de denunciar les contrafacions dels oficials reials o l'acceptació de reformes profundes sobre la Visita del General introduïdes per via de decret reial.⁹² En aquest sentit, la polèmica entre la Diputació del General i el Consell de Cent, d'una banda, i els escrivans de manament reials, de l'altra —deguda a la voluntat dels darrers de formar part d'algunes de les bosses de candidats a ocupar oficis d'aquelles institucions—, és prou il·lustrativa. En el memorial que els escrivans de manament enviaren al lloctinent general Vicente Gonzaga insistien en el fet que les seves pretensions no s'havien de resoldre segons allò establert a les lleis pactades a les Corts, perquè en virtut de la reserva reial de 1654 el monarca podia disposar el que considerés oportú sobre la provisió d'oficis a les dues principals institucions catalanes, «de suerte que no hay ley, constitución ni privilegio alguno que limiten esta reserva».⁹³

Tanmateix, val a dir que el pas enrere efectuat per la Diputació del General en tant que institució encarregada de garantir l'observança dels drets constitucionals dels catalans deixà un espai que fou ocupat progressivament per

dues institucions en clara puixança durant les darreres dècades del segle XVII: el Braç Militar de Catalunya i la Conferència dels Tres Comuns.⁹⁴ A més a més, la defensa del marc constitucional no només la dugueren a terme les institucions catalanes, sinó que fou un fenomen socialment transversal. Tal com ha recordat recentment Jaume Dantí, les demandes dels insurrectes durant la Revolta dels Barretines (1687-1689) plasmaven a la perfecció els elements en joc dins la societat catalana de l'època: des del punt de vista polític, les dificultats que tingueren la Diputació del General i el Consell de Cent de Barcelona a l'hora de trobar un equilibri entre la defensa de la «constitucionalitat» en tant que «mitjà» per preservar la legalitat i els interessos dels catalans, d'una banda, i la fidelitat a la Corona, de l'altra; des del punt de vista socioeconòmic, l'accentuació de les diferències socials internes, tant al món rural com al món urbà, fruit de la crisi dels primers seixanta anys de la centúria i dels diferents camins iniciats a l'hora d'aprofitar el «redreç» econòmic dels darrers trenta anys.⁹⁵

Totes aquestes qüestions són les que han dut Josep Capdeferro i Eva Serra a concloure que el període comprès entre 1652 i 1702 resultà del tot «frustrant» des del punt de vista de l'observança del dret a Catalunya. Encara que la Diputació del General —cal recordar-ho una vegada més, la institució encarregada d'instar el procediment de control constitucional previst a la Constitució 22/1481— exercí competències de vigilància constitucional sobretot en matèria fiscal i d'allotjaments de tropes per la població civil, sovint ho feu a través de la via política, mitjançant ambaixades al virrei, actuant com a portaveu del malestar de les comunitats locals.⁹⁶ I malgrat que Josep M. Torras i Ribé ha valorat positivament el paper de la Diputació del General com a garant dels drets individuals per la impossibilitat de continuar exercint una representació, diguem-ne, més global, tot plegat no aconseguí amagar el fet que les reformes constitucionals imposades per la monarquia després de 1652 inauguraren una nova etapa en la configuració històrica de Catalunya, una etapa caracteritzada pel fet que el poder polític s'inclinà més cap a la banda del rei que cap a la de la terra.⁹⁷ Les Corts catalanes no foren convocades mai durant el regnat de Carles II, de 1665 a 1700.

EL CANT DEL CIGNE DEL CONSTITUCIONALISME CATALÀ: EL TRIBUNAL DE CONTRAFACCIONS, 1702-1714

Amb l'arribada del segle XVIII s'albiraren aires de canvi en el sistema polític català. La mort de Carles II d'Habsburg (r. 1665-1700) l'1 de novembre de 1700 donà pas a l'entrada d'una nova dinastia al tron hispànic, amb un nou monarca, Felip d'Anjou; si hom feia cas de la tradició constitucional catalana, més d'hora que no pas més tard hauria d'acudir a visitar els súbdits catalans per jurar les constitucions i celebrar Corts. Abans, però, hom tornà a experi-

mentar el desdeny reial pel procediment de la vicerègia quan Felip V (r. 1700-1746) confirmà la continuïtat de Jordi de Hessen-Darmstadt com a lloctinent general del Principat de Catalunya i, sobretot, quan el substituï pel comte de Palma a finals de gener de 1701. Tot i que la Diputació del General es mostrà partidària de transigir amb l'actuació del nou monarca, el Consell de Cent i el Braç Militar es negaren a assistir al jurament del comte de Palma i intentaren posar en marxa el mecanisme de la vicerègia. L'obstinació d'aquestes dues institucions obligà Felip V a trametre'ls una carta en la qual els comminava a obeir les decisions reials al mateix temps que els confirmava que acudiria al Principat de Catalunya per celebrar Corts als catalans. Com ha apuntat recentment Antoni Simon, la visita de Felip V a Catalunya per jurar les constitucions i materialitzar les Corts cal interpretar-la no pas com una mostra del tarannà constitucionalista del nou monarca, sinó com el preu polític que els Borbó i la cort de Madrid hagueren de pagar per assegurar-se una transició dinàstica plàcida al Principat.⁹⁸ Similarment, la intensitat renovada de les demandes constitucionals d'observança per part de les institucions catalanes caldria interpretar-la com a «targeta de presentació» del sistema constitucionalista català davant el nou monarca.⁹⁹

Tradicionalment, la historiografia especialitzada ha interpretat les Corts de 1701-1702 des de dues òptiques: d'una banda, caldria mencionar aquells autors que, com Jaume Bartrolí o Josep Fontana, n'haurien destacat l'ambició programa econòmic.¹⁰⁰ D'altra banda, els historiadors que, sense menystenir les reformes econòmiques, haurien posat l'accent en el desplegament politicoconstitucional, amb fites prou rellevants com la creació del Tribunal de Contrafaccions. Tal com han recordat recentment Josep Capdeferro i Eva Serra, «el Tribunal de Contrafaccions constituï l'estructura més elevada i reeixida per garantir el respecte al dret de la comunitat dels catalans». L'aparició d'aquest tribunal suposà un perfeccionament dels mecanismes de l'observança ja consolidats amb la Constitució de l'Observança l'any 1481. En aquest sentit, la legislació que dissenyà la planta i funcionament del Tribunal de Contrafaccions —capítols de Cort 36, 37 i 38/1702— serví per a sostreure la decisió en matèria d'actuacions contràries a la legislació pactada a una de les parts —la Reial Audiència— per situar-la en mans d'un organisme paritari conformat per jutges provinents de les institucions del rei i de la terra. Encara més, esdevingué la instància judicial suprema del Principat: contra les sentències dictades pel Tribunal només s'acceptaven recursos davant la Cort General per via de greuge.¹⁰¹

Una altra de les institucions que les Corts de 1701-1702 s'encarregaren de modificar fou la visita dels oficials reials. Les dificultats per posar-la en funcionament d'una manera recurrent durant el segle XVII portaren els estaments a replantejar-la completament, constituint un nou tribunal que s'havia de reunir cada tres anys i que estaria dirigit per set visitadors escollits a mitges entre el monarca i la Diputació del General. Encara més, a diferència de

la visita dels oficials reials establerta l'any 1599, la de 1701-1702 encarregà l'execució de les sentències als diputats i oïdors de comptes.¹⁰²

Comptat i debatut, si la monarquia cedí tant en la configuració del Tribunal de Contrafaccions com en el nou sistema de la visita, és a dir, del control dels oficials reials fou perquè segurament pensava que l'estatus constitucional del Principat posterior a 1652 li havia de permetre lligar curt l'actuació de les institucions catalanes. Tanmateix, les picabaralles entre la classe dirigent catalana i Madrid després de 1702 demostren fins a quin punt fou errat aquest càlcul.¹⁰³ La decisió de Madrid ens indicaria, com a mínim, dues qüestions fonamentals: d'una banda, que les altes instàncies de la monarquia consideraven la Diputació del General com una institució propera, car contràriament mai no haurien deixat que controlés dos tribunals que havien d'ocupar-se de jutjar les actuacions dels oficials reials; de l'altra, que no pensaven en cap cas que la celebració de la Cort pogués ésser identificada pels braços com la fi del període de la concessió i l'entrada en vigor, novament, del pacte constitucional. Les actuacions subsegüents tant de la monarquia —contravenint els acords presos a les Corts— com de la classe dirigent catalana —denunciant la situació des d'aquelles institucions que escapaven al control electoral reial (la Conferència dels Tres Comuns i el Braç Militar)— confirmen aquesta hipòtesi.

Tenint en compte aquest context, la tesi plantejada per Antoni Simon —això és, que l'aixecament austriacista de 1705 fou bàsicament polític, constitucionalista i proactiu— és ben plausible, i encara hi afegiria que, més enllà de la qüestió de fons de recuperar l'autogovern perdut el 1652, allò que molt probablement enervà els sectors dirigents de la societat catalana fou el trencament del pacte constitucional pocs mesos després d'haver-se segellat a les Corts per part de Felip V, un pacte que durant gairebé mig segle havia estat ignorat, recordem-ho, en virtut de la «concessió» de 1653.

Pel que fa a les Corts de 1705-1706, els estaments novament debateren amb intensitat la qüestió de l'observança del dret. En aquest sentit, la junta de constitucioners de la Cort plantejà la possibilitat de crear un tribunal que englobés les visites dels oficials de la Diputació del General i reials i el Tribunal de Contrafaccions. Amb l'objectiu d'estalviar uns recursos econòmics clau en el context de la guerra que enfrontava Felip d'Anjou i l'arxiduc Carles es pretenia, doncs, unir la rendició de comptes i el control de la constitucionalitat. Aquest fet no era pas nou: durant tot el segle XVII, els visitadors de la Diputació del General perseguiren les actuacions contràries al dret pactat dels seus oficials. Amb tot, la proposta no quallà i hom acabà optant per renovar el Tribunal de Contrafaccions a partir d'una normativa molt semblant a l'acordada a les Corts de 1701-1702.¹⁰⁴ Des del poder reial ben aviat s'arribà a la conclusió que per calmar les exigències constitucionals dels catalans s'hauria de transigir en l'aprovació del tribunal. Tanmateix, també s'adonà que l'existència de la ma-

gistratura era perfectament compatible amb el fet d'empanegar-ne el funcionament perquè o bé no s'iniciessin les causes de contrafacció o bé no es sentenciessin ni s'executessin. En aquesta postura, la monarquia, contra tot pronòstic, trobà com a aliada l'encarregada d'instar els processos de contrafacció davant del Tribunal de Contrafaccions —això és, la Diputació del General— que per evitar traslladar una allau de denúncies a l'organisme constitucional primer n'estudiava la solidesa a nivell intern. I encara caldria afegir que el context bèl·lic impedí que el Tribunal es reunís fins a principis de gener del 1713, ben bé, doncs, fins a les acaballes del conflicte successori a Catalunya.¹⁰⁵

RECAPITULACIÓ

La història del dret públic català posterior a la capitulació de Barcelona l'11 de setembre de 1714 és prou ben coneguda: Felip V decretà immediatament la suspensió de totes les institucions catalanes i, posteriorment, el Decret de Nova Planta de 1716 introduí el sistema de govern propi de la Corona de Castella. Amb això es posava fi a més de quatre segles de constitucionalisme a Catalunya.

En el decurs d'aquest article s'ha ofert un recorregut de llarga durada sobre el constitucionalisme català a les èpoques baixmedieval i moderna tot destacant-ne les arrels parlamentàries. En el primer dels apartats, dedicat a l'eclosió del constitucionalisme baixmedieval, s'ha insistit en la rellevància de la tradició iuspositivista catalana al mateix temps que s'ha remarcat el paper clau jugat per intel·lectuals de la talla de Francesc Eiximenis, Jaume Callís o Tomàs Mieres a l'hora d'establir les bases teòriques del sistema polític català de les centúries posteriors. Així mateix, s'ha destacat la importància que tingué per a la preservació d'aquesta pràctica política la creació de la Diputació del General de Catalunya, especialment a partir de 1413, quan adquirí competències de vigilància constitucional.

La segona part del treball ha estudiat el període comprès entre l'aprovació de la Constitució de l'Observança a la Cort de Barcelona de 1481 i la fi de la Guerra dels Segadors l'any 1652. Així, s'ha remarcat el fet que ben aviat els estaments catalans s'adonaren de les limitacions del procediment de control constitucional establert l'any 1481. Això els portà a plantejar en diverses ocasions al llarg de diferents Corts dels segles XVI i XVII una reforma del procediment amb l'objectiu que no restés exclusivament dins de l'àmbit jurisdiccional que havia de supervisar, això és, el reial. La impossibilitat de reparar les contrafaccions comeses pels oficials reials originà diverses tibantors i, fins i tot, moments d'una certa ruptura constitucional entre el rei i el regne, com per exemple entre 1587 i 1593. I, encara que a la Cort de Barcelona de 1599 hom intentà acostar posicions, durant les dècades de 1620 i 1630 Felip IV i els seus súbdits catalans toparen cada vegada més sovint fins que l'any 1640 ho feren de manera definitiva.

A la tercera part de l'article s'han analitzat els gairebé cinquanta anys que van des de la fi de la Guerra dels Segadors l'any 1652 fins a la mort de Carles II l'any 1700, un període caracteritzat pel nou estatus constitucional concedit al Principat de Catalunya com a represàlia per la revolta i posterior enfrontament amb Felip IV. Com s'ha pogut constatar, la mutació de la naturalesa política que sustentava el sistema politicojurídic català —del pacte a la mercè de concessió— comportà un retrocés notable de l'observança i del poder de les dues principals institucions catalanes, això és, el Consell de Cent de Barcelona i la Diputació del General, encarregada aquesta darrera de denunciar les contrafaccions comeses pels oficials reials des del 1422. Amb tot, l'ascens de noves corporacions com la Conferència dels Tres Comuns i el Braç Militar o la revolta rural dels Barretines de 1687-1688 contra la càrrega dels allotjaments de tropes són indicatius del fet que la societat catalana de la segona meitat del Sis-cents encara considerava el constitucionalisme com un dels seus eixos vertebradors.

Finalment, el darrer apartat del text s'ha centrat a estudiar els anys de la dita «represa» del constitucionalisme. En aquest sentit, s'ha evidenciat l'empenta renovada de les institucions catalanes a l'hora d'exigir l'observança del dret a Felip V i com aquesta empenta es traduí en la renovació del pacte entre el rei i el regne a les Corts de 1701-1702. Així mateix, també s'ha remarcat que en l'origen del desencís entre el primer dels Borbons hispànics i els catalans que posteriorment duria a la ruptura de 1705 caldria situar-hi, precisament, la renovació del pacte constitucional, una qüestió clarament infravalorada per la monarquia de Felip V.

NOTES I REFERÈNCIES

- [1] *Constitutions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del capítol de cort LXXXII de las Corts per la S. C. y R. Majestat del Rey don Felip IV, nostre senyor, celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCII*. Joan Pau Martí i Josep Llopis, Barcelona 1704, p. 45. En endavant, CYADC.
- [2] Charles H. McILWAIN. *Constitucionalismo antiguo y moderno*. Centro de Estudios Constitucionales, Madrid 1991. [Trad. ed. 1947]
- [3] Howard. A. LLOYD. «Constitutionalism». A: J. H. BURNS i Mark GOLDIE (ed.). *The Cambridge History of Political Thought, 1450-1700*. Cambridge University Press, Cambridge 1991, p. 254-297; faig referència a les p. 254-255.
- [4] Scott GORDON. *Controlling the State: constitutionalism from ancient Athens to today*. Harvard University Press, Massachussets 1999; citem concretament les pàgines 236-237. Des del món hispànic, Rafael Jiménez Asensio n'ha ofert una visió similar: Rafael JIMÉNEZ ASENSIO. *El Constitucionalismo: proceso de formación y fundamentos del Derecho constitucional*. Marcial Pons, Madrid 2005 (3a ed.); vegeu-ne la p. 24.

- [5] Maurizio FIORAVANTI. *Constitucionalismo: Experiencias históricas y tendencias actuales*. Trotta, Madrid 2014, especialment la p. 17.
- [6] Jaume VICENS VIVES. *Notícia de Catalunya*. Proa, Barcelona 1999 [1960 ed.], vegeu especialment les p. 90-91, on Vicens Vives compara els sistemes polítics anglès i català d'antic règim.
- [7] John H. ELLIOTT. *La revolta catalana, 1598-1640. Un estudi sobre la decadència d'Espanya*. Publicacions de la Universitat de València, València 2006 [1a ed. 1963]; cito concretament les p. 66-67.
- [8] Joan-Pau RUBIÉS. «La idea del gobierno mixto y su significado en la crisis de la Monarquía Hispánica». *Historia Social*, núm. 24 (1996), p. 57-81; vegeu-ne la p. 61.
- [9] Víctor FERRO. *El Dret Públic Català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Eumo, Vic 1987; vegeu-ne la p. 430.
- [10] Eva SERRA I PUIG. «El sistema constitucional català i el dret de les persones entre 1702 i 1706». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. xxvi (2015), p. 47-63; vegeu-ne les p. 49-50.
- [11] Joaquim ALBAREDA. «Les Corts de 1701-1702 i 1705-1706. La represa del constitucionalisme». A: *Constitucions, capítols i actes de les Corts de 1701-1702 i 1705-1706*. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, Barcelona 2004, p. xvii-xlv; faig referència a la p. xviii. D'altra banda, Hèctor LÓPEZ BOFILL. *Constitucionalisme a Catalunya. Preludi de modernitat*. Tria, Barcelona 2009.
- [12] Josep CAPDEFERRO I PLA i Eva SERRA I PUIG. *El Tribunal de Contrafaccions de Catalunya i la seva activitat (1702-1713)*. Parlament de Catalunya; Departament de Justícia, Barcelona 2015; la citació a les p. 41-42. Aquesta síntesi magnífica que posa de manifest les contradiccions inherents a les societats d'antic règim no sembla, tanmateix, haver arribat a mans d'alguns autors despistats, tal com es desprèn de la lectura d'Andrew DOWLING. *Catalonia: A New History*. Routledge, Abingdon Oxon i Nova York 2023; vegeu-ne la p. 61. Sigui com sigui, tant si la confusió és deguda a la ignorància de la tradició historiogràfica precedent com a la mala fe acadèmica (*cherry picking*), que hom sostingui segons quins punts de vista a dia d'avui és, certament, preocupant.
- [13] Antoni SIMON I TARRÉS. «The Medieval Legacy: Constitutionalism versus Absolutism. The Case of Catalonia». A: Flocel SABATÉ (ed.). *The Crown of Aragon: A Singular Mediterranean Empire*. Brill, Leiden i Boston 2017, p. 459-483.
- [14] Ricard TORRA I PRAT. «Repressió institucional i constitucionalisme vindicat: les ambaixades de la Diputació del General a Felip II durant el bienni de 1594-1596». *Afers: Fulls de Recerca i Pensament*, núm. 86 (2017), p. 221-248.
- [15] Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS i Pere RIPOLL SASTRE. «El pactisme a Catalunya: una concepció dual de la comunitat política». *Revista de Dret Històric Català*, núm. 20 (2021), p. 189-210; les citacions, a les p. 194-195.
- [16] Jesús VILLANUEVA. *El concepto de soberanía en las polémicas previas a la Revuelta Catalana de 1640*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona 2002; faig referència a la p. 13.
- [17] Eva SERRA I PUIG. «Butlletí bibliogràfic sobre les Corts Catalanes». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm. 26 (2007), p. 663-738; vegeu-ne les p. 683-684. Les Constitucions 14 i 23/1283 a CYADC, *op. cit.*, p. 37 i 43, respectivament.
- [18] Josep M. PONS GURI. «El dret comú a Catalunya». A: Josep M. PONS GURI (ed.). *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Vol. IV. Fundació Noguera, Barcelona 2006, p. 65-88; vegeu-ne les p. 73-75.
- [19] CYADC, *op. cit.*, p. 44-45.
- [20] Pel que fa al procediment dels greuges, vegeu: Oriol OLEART. *Els greuges de cort a la Catalunya del segle XVI*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 1992.
- [21] Ricard TORRA-PRAT. «El judici de taula. El procediment del sindicato en el marc del dret públic català, segles XIII-XVIII». *Revista Catalana de Dret Públic*, núm. 67 (2023), p. 255-268; faig referència a la p. 258.
- [22] Víctor FERRO. *El Dret Públic Català*, *op. cit.*, p. 430; Joan-Pau RUBIÉS. «El constitucionalisme català en una perspectiva europea: conceptes i trajectòries, segles XV-XVIII». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 18/2 (1998), p. 453-474; faig referència a la p. 465; Antoni SIMON I TARRÉS. *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1999: cito les p. 45-46; Eva SERRA I PUIG. «El sistema constitucional català...», *op. cit.*, p. 49-50.
- [23] Jaume VICENS VIVES. *Notícia de Catalunya*, *op. cit.*, p. 92. Sobre la influència del pensament eiximenià en autors posteriors, vegeu Josep HERNANDO. «Obres de Francesc Eiximenis en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm. 26 (2007), p. 385-568.
- [24] Eduard JUNCOSA BONET. «Pensar el pacto en la Corona de Aragón: Francesc Eiximenis y el Dotze del cristià». A: François FORONDA (ed.). *Avant le contrat social: Le contrat politique dans l'Occident médiéval (XIIIe-XVe siècle)*. Publications de la Sorbonne, París 2011, p. 451-480; vegeu-ne les p. 461-462. Pel que fa als capítols CLXI i CLXII de *Lo Crestià*, vegeu Francesc EIXIMENIS. *Dotze llibre del Crestià*, I, 1. Universitat de Girona i Diputació de Girona, Girona 2005, concretament les p. 347-350.
- [25] Jesús VILLANUEVA. *El concepto de soberanía...*, *op. cit.*, p. 155; Antoni SIMON I TARRÉS. «The Medieval Legacy...», *op. cit.* p. 464.
- [26] «Sa Magestat ve a ésser Senyor y Compte de Barcelona y Príncep de Cathalunya per successió a sos majors en execució y virtut de aquells primers pactes que foren fets ab lo primer senyor, après de perduda Espanya, los quals constitueixen los fonaments inviolables, y són les lleys fundamentals del Principat». Felip VINYES. *Memorial dels fonaments, y motius ab los quals se prova hi-s justifica que la nominació y deputació de Lloctinent General per a exercir jurisdicció en lo Principat de Cathalunya*,

- Comtats de Rosselló y Cerdanya, no té lloch abans de haver jurat sa Magestat en la Ciutat de Barcelona*. Barcelona 1622, f. 2v-3. Biblioteca de Catalunya (BC), F. Bon, 13.
- [27] Cf. el punt de vista de Francesc Eiximenis: «Qual hom se pot pensar que quant les comunitats se començaren a ordonar en lo començament del món, que les gents, qui lavors eren purament franques e sens tota senyoria, fahessen tanta oradura que, simplement e sens tot pati, se posassen en mans d'un hom qui fos lur senyor, axí que ell pogués fer d'ells alt e baix, e-ls pogués auciere de destruir a tota sa voluntat e-ls tractàs axí com fahera d'un moltó o un tros de fust! [...] Donchs per força covench que la senyoria fos elegida e posada en alt sobre la comunitat per tal que la cosa pública fos per aquella mantenguda, e defensa e posada en millor estament que no era si fos sens senyoria.» Francesc EIXIMENIS. *Dotzè llibre...*, op. cit., p. 347-348.
- [28] Un bon balanç de la història de la Diputació del General a: Maria Teresa FERRER I MALLOL (dir.); Josep M. ROIG ROSICH (coord.). *Història de la Generalitat de Catalunya: dels orígens medievals a l'actualitat, 650 anys*. Institut d'Estudis Catalans i Generalitat de Catalunya, Barcelona 2012.
- [29] Pere RIPOLL SASTRE. *Llibre de Vuit Senyals (15th century): an Edition, Legal and Comparative Study*. Tesi doctoral. Universitat Pompeu Fabra 2018; faig referència a la p. 21.
- [30] Gabriel TURELL. *Recort*. Barcino, Barcelona 1950.
- [31] Jaume SOBREQUÉS I CALLICÓ. «El pactisme en l'origen de la crisi política catalana: les Corts de Barcelona de 1413». A: *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrès d'Història Institucional*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, Barcelona 1991; faig referència a la p. 80.
- [32] Maria Teresa FERRER I MALLOL. «El naixement de la Generalitat de Catalunya (1359-1413)». A: Maria Teresa FERRER I MALLOL (dir.); Josep M. ROIG ROSICH (coord.). *Història de la Generalitat de Catalunya...*, op. cit., p. 19-42; vegeu-ne la p. 40.
- [33] La Constitució 27/1422 a CYADC, op. cit., p. 45-46.
- [34] Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS i Pere RIPOLL SASTRE. «El pactisme a Catalunya...», op. cit., p. 200.
- [35] Citat per Josep Maria GAY ESCODA. «La creació del dret a Corts i el control institucional de la seva observança». A: *Les Corts a Catalunya...*, op. cit., p. 86-96; vegeu-ne la p. 92.
- [36] Jesús VILLANUEVA. *El concepto de soberanía...*, op. cit., p. 24-26.
- [37] Sobre aquest conflicte vegeu: Alan RYDER. *The Wreck of Catalonia. Civil War in the Fifteenth Century*. Oxford University Press, Oxford 2007; Laura MIQUEL MILIAN. *La Guerra Civil catalana i la crisi financera de Barcelona durant el regnat de Joan II (1458-1479)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 2020.
- [38] Imma MUXELLA PRAT. *La Terra en guerra: L'acció de les institucions durant el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 2013; vegeu-ne les p. 622-623.
- [39] CYADC, op. cit., p. 46-47.
- [40] CYADC, op. cit., p. 47.
- [41] CYADC, op. cit., p. 47-50.
- [42] La introducció del procediment de la insaculació en el cas de la Diputació del General ocorregué en el marc de la Cort de Barcelona de 1493. Cf. Eva SERRA I PUIG. «Introducció. La insaculació i els llibres de l'ànima de la Generalitat». A: Eva SERRA I PUIG (coord.). *Els llibres de l'ànima de la Diputació del General de Catalunya (1493-1714)*. Vol. 1. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2015, p. 7-55; vegeu-ne les p. 28-31. En el cas del govern municipal de Barcelona, la reforma es dugué a terme en dues fases: 1493 i 1498. Cf. Núria FLORENSA I SOLER. «La insaculació pactada. Barcelona 1640». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 13/1 (1993), p. 447-455; vegeu-ne la p. 447.
- [43] Antoni SIMON I TARRÉS. *Construccions polítiques i identitats nacionals: Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2005; cito la p. 145.
- [44] Antoni SIMON I TARRÉS. «The Medieval Legacy...», op. cit. p. 459-460.
- [45] Víctor FERRO. *El Dret Públic Català*, op. cit., p. 440.
- [46] Àngel CASALS. *L'emperador i els catalans: Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*. Editorial Granollers, Granollers 2000; vegeu les p. 250-252.
- [47] Jordi BUYREU JUAN. *Institucions i conflictes a la Catalunya moderna: Entre el greuge i la pragmàtica (1542-1564)*. Rafael Dalmau editor, Barcelona 2005; vegeu les p. 450-454.
- [48] Àngel CASALS. *L'emperador i els catalans*, op. cit., p. 250.
- [49] Joan BADA ELIAS. *La Inquisició a Catalunya (segles XIII-XIX)*. Barcanova, Barcelona 1992, especialment les p. 69-71. Miquel PÉREZ LATRE. *Entre el rei i la terra: El poder polític a Catalunya al segle XVI*. Eumo, Vic 2003; vegeu-ne les p. 163-164.
- [50] Doris MORENO MARTÍNEZ. *Representación y realidad de la Inquisición en Cataluña: El conflicto de 1568*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona 2002; cito les p. 550-551. També resulta indispensable per resseguir aquest episodi Miquel PÉREZ LATRE. *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II: Política, administració i territori*. Afers, Catarroja-Barcelona 2004, concretament les p. 90-101.
- [51] Miquel PÉREZ LATRE. *Entre el rei i la terra*, op. cit., p. 113.
- [52] Ernest BELENGUER. «Pròleg: la Generalitat en la cruïlla dels conflictes jurisdiccionals (1578-1611)». A: *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. III. Generalitat de Catalunya, Barcelona 1996, p. ix-xlvi; vegeu-ne la p. x.
- [53] Miquel PÉREZ LATRE. *Entre el rei i la terra*, op. cit., p. 175.
- [54] Miquel PÉREZ LATRE. *Entre el rei i la terra*, op. cit., p. 181-222.
- [55] Citat per Ricard TORRA I PRAT. «Repressió institucional i constitucionalisme vindicat», op. cit., p. 238-239.
- [56] Charles H. MCILWAIN. *Constitucionalismo antiguo...*, op. cit., p. 142.
- [57] Ricard TORRA I PRAT. «Repressió institucional i constitucionalisme vindicat», op. cit., p. 238-246.

- [58] Jesús VILLANUEVA. *El concepto de soberanía...*, op. cit., p. 32-37.
- [59] Ernest BELENGUER. «La legislació político-judicial de les Corts de 1599 a Catalunya». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 7 (1987), p. 9-28; vegeu-ne la p. 14.
- [60] Víctor FERRO. *El Dret Públic Català*, op. cit., p. 305; Josep CAPDEFERRO I PLA i Eva SERRA I PUIG. *El Tribunal de Contrafaccions...*, op. cit., p. 39.
- [61] Les Constitucions 1/1599 i 16/1599 a *Constitutions fetes per la S. C. R. Magestat del Rey don Phelip Segon, Rey de Castella, de Aragó, etc. en la primera Cort celebra als catalans en la ciutat de Barcelona en lo Monastir de S. Francesch en lo any 1599*. Gabriel Graells i Giraldo Dotil, Barcelona 1603, f. 1r-1v i 6v, respectivament.
- [62] Miquel PÉREZ LATRE. *Entre el rei i la terra*, op. cit., p. 251.
- [63] Respectivament, vegeu: Ricard TORRA-PRAT. «De la teoria a la pràctica: la Visita de los oficiales reales en Cataluña, 1635-1711». *Memoria y Civilización*, núm. 22 (2019), p. 263-287; Ricard TORRA I PRAT. *Anticorrupció i pactisme. La Visita del General de Catalunya (1431-1714)*. Afers, Barcelona-Catarroja 2020.
- [64] «Diari de Frederic Despalau (1572-1600)». A: Antoni SIMON I TARRÉS (cur.). *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-cents*. Curial, Barcelona 1991, p. 100-177; faig referència a la p. 172.
- [65] Josep CAPDEFERRO I PLA i Eva SERRA I PUIG. *El Tribunal de Contrafaccions...*, op. cit., p. 45.
- [66] Citat per Antoni SIMON I TARRÉS. *Construccions polítiques i identitats nacionals*, op. cit., p. 141-142.
- [67] Ernest BELENGUER. «Pròleg: la Generalitat en la cruiïlla...», op. cit., p. XXXVI.
- [68] Ricard TORRA I PRAT. *Anticorrupció i pactisme*, op. cit., p. 81-84.
- [69] Joan Pere FONTANELLA. *Per los Diputats del General de Cathalunya, en defensa de la resolució presa en la Diputació y Casa de la Ciutat acerca la assistència que-s pretenia avien de fer al jurament de Lloctinent General, provehit per sa magestat ans de jurar*, Barcelona 1622. BC, F. Bon, 12, f. 2r-2v. Citat per Antoni SIMON I TARRÉS. *Els orígens ideològics...*, op. cit., p. 126.
- [70] Flocel SABATÉ. «El temps de Francesc Eiximenis. Les estructures econòmiques, socials i polítiques de la Corona d'Aragó a la segona meitat del segle XIV». A: Antoni RIERA I MELIS (coord.). *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): el context i l'obra d'un gran pensador català medieval*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2015, p. 79-166; vegeu la p. 165.
- [71] Andreu BOSCH. *Summari, índex o epítome dels admirables y nobilíssims títols de honor de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya*. Pere Lacavalleria Estamper, Perpinyà 1628; vegeu-ne la p. 162.
- [72] Jesús VILLANUEVA. *El concepto de soberanía...*, op. cit., p. 254-255.
- [73] Josep CAPDEFERRO I PLA i Eva SERRA I PUIG. *El Tribunal de Contrafaccions...*, op. cit., p. 47.
- [74] Josep CAPDEFERRO I PLA i Eva SERRA I PUIG. *El Tribunal de Contrafaccions...*, op. cit., p. 48.
- [75] John H. ELLIOTT. *La revolta catalana...*, op. cit., p. 291.
- [76] John H. ELLIOTT. *La revolta catalana...*, op. cit., p. 304-308. Antoni SIMON I TARRÉS. *Els orígens ideològics...*, op. cit., p. 140-152.
- [77] Ricard TORRA-PRAT. «De la teoria a la pràctica...», op. cit., p. 275-279.
- [78] Felip VINYES. *Puntos en respuesta de la relación que se ha impreso por los Diputados del General de Cataluña sobre los procehimientos hechos en Mataró y en la Real Audiencia, a instancia del procurador fiscal de la Capitanía General de Cataluña*. Barcelona 1639. Citat per Antoni SIMON I TARRÉS. *Els orígens ideològics...*, op. cit., p. 157.
- [79] Francesc MARTÍ VILADAMOR. *Praesidium inexpugnabile Principatus Cataloniae. Pro iure eligendi Christianissimum Monarcam. Historia, Politica et Iurisprudencia omni umque divinarum, et humanarum rerum armis munitissimum. In que graviores ac magis arduae. Regum et Principum disquisitiones, pro Catalonia et Barcinona*. Barcelona 1644; vegeu-ne el capítol 22. Citat per Antoni SIMON I TARRÉS. *Els orígens ideològics...*, op. cit., p. 266.
- [80] Acaci de RIPOLL. *Regaliarum tractatus eminentissimo et reverendissimo Alexandro Bichio episcopo carpektoracten. s.r.e. cardinali dicatus*. Gabriel Nogués, Barcelona 1644; vegeu-ne el capítol 3. Citat per Jesús VILLANUEVA. *El concepto de soberanía...*, op. cit., p. 39.
- [81] Joan REGLÀ. *Els virreis de Catalunya*. Teide, Barcelona 1956; faig referència a les p. 159-171.
- [82] A tall d'exemple: John H. ELLIOTT. *La España Imperial, 1469-1716*. Vicens Vives, Barcelona 1965; vegeu-ne les p. 391-404.
- [83] Fernando SÁNCHEZ MARCOS. «El autogobierno perdido en 1652: el control por Madrid de la vida política de Cataluña durante el virreinato de don Juan de Austria (1653-1656)». *Pedralbes, Revista d'Història Moderna*, núm. 2 (1982), p. 101-125; Fernando SÁNCHEZ MARCOS. *Cataluña y el gobierno central tras la Guerra de los Segadores (1652-1679)*. Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona 1983.
- [84] Sense ànim d'exhaustivitat: Josep M. TORRAS I RIBÉ. «El control polític de les insaculacions del Consell de Cent de Barcelona (1652-1700)». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 13/1 (1993), p. 457-468; Eva SERRA I PUIG. «Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 17 (1997), p. 191-216; Eva SERRA I PUIG. «El pas de rosca en el camí de l'austriacisme». A: Joaquim ALBAREDA (ed.). *Del patriotisme al catalanisme: societat i política (segles XVI-XIX)*. Eumo, Vic 2001, p. 71-103; Eduard PUIG BORDERA. *Intervenció reial i resistència institucional: el control polític de la Diputació del General de Catalunya i el Consell de Cent de Barcelona (1654-1705)*. Tesi doctoral. Universitat Pompeu Fabra 2011; Antoni SIMON I TARRÉS. *Del 1640 al 1705: L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*. Publicacions de la Universitat de València, València 2011, molt especialment les p. 61-97.

- [85] Aquest impost fou introduït per la Diputació del General durant la Guerra dels Segadors amb l'objectiu de finançar la guerra contra la monarquia hispànica de Felip IV. Cf. Antoni SIMON I TARRÉS. «L'estatus de Barcelona després de la Pau dels Pirineus, presidi o ciutadella?». *Estudis: Revista d'Història Moderna*, núm. 32 (2006), p. 237-262. L'impost fou finalment retornat a la Diputació coincidint amb la Cort de Barcelona de 1701-1702. Cf. Joaquim ALBAREDA. «Les Corts de 1701-1702 i 1705-1706», *op. cit.*, p. XXVII.
- [86] Fernando SÁNCHEZ MARCOS. *Cataluña y el gobierno central...*, *op. cit.*, p. 61-62.
- [87] Ricard TORRA I PRAT. «La reconfiguración del espacio político catalán a partir de 1652: ¿Hacia un constitucionalismo más ficticio que real?». *Magallánica: Revista de Historia Moderna*, núm. 4/8 (2018), p. 157-180.
- [88] *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. VI. Generalitat de Catalunya, Barcelona 2000; vegeu-ne la p. 1223.
- [89] El decret es troba reproduït a: Eva SERRA I PUIG (coord.). *Els llibres de l'ànima...*, *op. cit.*, p. 90-99.
- [90] Jesús VILLANUEVA. *El concepto de soberanía...*, *op. cit.*, p. 261 i següents.
- [91] Antoni SIMON I TARRÉS. *Del 1640 al 1705*, *op. cit.*, p. 79-80.
- [92] Ricard TORRA I PRAT. *Anticorrupció i pactisme*, *op. cit.*, p. 149-166.
- [93] ACA, Consell d'Aragó, lligall 243. Memorial inserit dins d'una carta datada l'11 d'abril de 1665. Citat per Ricard TORRA I PRAT. *Anticorrupció i pactisme*, *op. cit.*, p. 151-152.
- [94] Vegeu, respectivament, Eduard MARTÍ FRAGA. *El Braç Militar de Catalunya (1602-1714)*. Publicacions de la Universitat de València, València 2016; Eduard MARTÍ FRAGA. *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714): Una institució decisiva en la política catalana*. Fundació Ernest Lluch i Pagès Editors, Barcelona 2009. La Conferència dels Tres Comuns era la reunió dels representants de les tres principals institucions polítiques catalanes de les darreres dècades del segle XVII: la Diputació del General, el Consell de Cent i el Braç Militar. Per la seva banda, el Braç Militar de Catalunya era la institució que defensava i reunia els nobles catalans laics i que cal no confondre amb l'estament militar de la Cort General (també anomenat braç militar).
- [95] Jaume DANTÍ RIU. «Catalunya entre el redreç i la revolta: afebliment institucional i diferenciació social». *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, núm. 30 (2012), p. 55-76; faig menció a la p. 56. La importància de la qüestió constitucional en les demandes dels barretines també ha estat destacada per Antoni SIMON I TARRÉS. *Del 1640 al 1705*, *op. cit.*, p. 167. Eduard PUIG BORDERA. *Intervenció reial i resistència institucional...*, *op. cit.*, p. 278-279; Eva SERRA I PUIG. «La Generalitat de Catalunya entre 1652 i 1700». A: M. Teresa FERRER I MALLOL (dir.); Josep M. ROIG ROSICH (coord.). *Història de la Generalitat de Catalunya...*, *op. cit.*, p. 199-219; vegeu-ne les p. 211-214; Héloïse HERMANT. «Combattre par la plume: les écrits politiques soutenant la révolte des barretines (1687-1690)». *Caplletra*, núm. 57 (2014), p. 193-214; faig referència a la p. 205.
- [96] Josep CAPDEFERRO I PLA i Eva SERRA I PUIG. *El Tribunal de Contrafacions...*, *op. cit.*, p. 49.
- [97] Antoni SIMON I TARRÉS. «The Medieval Legacy...», *op. cit.* p. 472.
- [98] Antoni SIMON I TARRÉS. *Del 1640 al 1705*, *op. cit.*, p. 250-255.
- [99] Eva SERRA I PUIG. «El debat de la vicerègia (1700-1701): baralla judicialista o conflicte polític?». *Revista de Dret Històric Català*, núm. 7 (2007), p. 135-148; vegeu la p. 148.
- [100] Jaume BARTROLÍ ORPÍ. «La cort de 1701-1702: un camí truncat». *Recerques: Història, Economia, Cultura*, núm. 9 (1979), p. 57-75.
- [101] Josep CAPDEFERRO I PLA i Eva SERRA I PUIG. *La defensa de les constitucions de Catalunya: El Tribunal de Contrafacions (1702-1713)*. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, Barcelona 2014; vegeu-ne les p. 40-41.
- [102] Ricard TORRA I PRAT. *Anticorrupció i pactisme*, *op. cit.*, p. 184-186.
- [103] Eduard Martí ha destacat la distància existent entre allò pactat per Felip V i els braços a la Cort de 1701-1702 i la pràctica política duta a terme per les institucions monàrquiques un cop finalitzada l'assemblea. En aquest sentit, ha identificat els següents focus de tensió política: la configuració del Tribunal de Greuges; la governació general del cardenal Portocarrero; l'intent d'expulsió d'Arnold Jäger; les continuades denúncies fetes per la Diputació del General per l'entrada de robes dels monarques sense pagar els drets corresponents; els fraus comesos pels mercaders francesos tot evitant la inspecció dels diputats; problemes relacionats amb els allotjaments dels soldats; l'exercici del control de les insaculacions sense cognició de causa; l'exportació de fusta de manera il·legal per part de la monarquia; el retard i les dificultats a l'hora d'imprimir les Constitucions, i la negativa d'entregar el control del dret de la Nova Ampra a la Generalitat, malgrat que s'hagués pactat en el marc de les Corts Catalanes. Cf. Eduard MARTÍ FRAGA. «La Diputació del General sota Felip V i Carles III, l'arxiduc (1700-1714)». A: M. Teresa FERRER I MALLOL (dir.); Josep M. ROIG ROSICH (coord.). *Història de la Generalitat de Catalunya...*, *op. cit.*, p. 221-242; faig referència a les p. 223-224.
- [104] Ricard TORRA I PRAT. *Anticorrupció i pactisme*, *op. cit.*, p. 200-204. De la planta del Tribunal de Contrafacions pactada a les Corts de 1705-1706 se n'ocuparen els capítols de Cort 83, 84 i 85/1706. *Constitucions, capítols i actes de Cort...*, *op. cit.*, p. 128-143.
- [105] Josep CAPDEFERRO I PLA i Eva SERRA I PUIG. *La defensa de les constitucions de Catalunya...*, *op. cit.*, p. 70-74.

NOTA BIOGRÀFICA

Ricard Torra-Prat és investigador postdoctoral Beatriu de Pinós a la Universitat Autònoma de Barcelona. Amb anterioritat ha sigut investigador postdoctoral María Zambrano a la Universitat Autònoma de Barcelona i Alexander von Humboldt a la Ludwig-Maximilians-Universität München. És autor d'*Anticorrupció i pactisme. La visita del General de Catalunya (1431-1714)* (Afers, 2020) i coeditor juntament amb Joan Pubill-Brugués i Arndt Brendecke de *Corruption, Anti-Corruption, Vigilance, and State Building from Early to Late Modern Times* (Routledge, 2024). D'altra banda, ha publicat més d'una vintena d'articles i capítols de llibre en revistes com ara *Journal of Medieval Iberian Studies* o *Social History*.